

XX.

A Z Ú J A B B

POLGÁRISODÁS' ELEMEI.

(II. KÖZLÉS)

A' barbár elem.

Az előbbeni cikkelyben az európai polgárisodásnak a' római birodalom bukásakor annak mintegy bölcsőjében találtató alapelemeit kerestük fel, iparkodtuk kimutatni azok különbözését, szüntelen harczát 's azon tüneményt, hogy közülök egyiknek sem sikerült magának kizáró uraságot kivíni, a' többieket végképen elfojtani, vagy száműzni. Ezen tüneményben elismertük az európai újabb polgárisodás legbélyegzőbb jellemét. Most már ennek történetére, életjelenségeire megyünk által azon századokban, melyeket barbároknak szoktunk nevezni. Első tekintetre melyet ezen időszak felé vetünk, lehetetlen meg nem ütköznünk olly tényen, melly ellenkezni látszik említett állításunkkal. Ha vizsgáljuk, hogy milly nézetek uralkodnak az újabb európai viszonyok' eredetéről, tapasztaljuk hogy polgárisodásunknak különböző elemei n. m. a' monarchi-

cus, theocraticus, aristocraticus és democraticus elv, mindegyik azt vitatja, hogy az európai társaság eredetileg kizáró tulajdona volt 's uraságától csak az ellenkező elvek bitorlásai által fosztatott meg. Létezik a' feudális publicisták iskolája, melly azt állítja, hogy a' római birodalom romlása után a' hódító nemzet, mellyből utóbb e' nemesség vált, minden hatalmat, miden jogot, szóval az egész polgári társaságot sajátja gyanánt bírta; hogy ezen birtokától utóbb egy részről a' királyok, más részről a' nép által fosztatott meg; hogy az aristocraticus szerkezet az európai társaság eredeti alakja.

Ezen iskola mellett a' monarchicus publicistákra akadunk, kik szerint a' germán királyok mintegy örökösei gyanánt tekinthetők a' római imperatoroknak, 's jogosan magok lehettek eredetileg uralkodók, az aristocraticus elem hódításai pedig nem egyebek a' monarchicus jog sérelmeinél.

Egy harmadik irói iskola, a' szabadelmű, republicanus, democraticus publicisták ellenben azt hitetik el velünk, hogy az ötödik században szabad intézmények rendszerére, szabad férfiak gyülekezetére, a' népre szállt a' polgári társaság' kormánya, miután azt a' római császárok gyenge kezeikből kiejtették; szerintök a' királyok és nemesek csak a' kifosztott eredeti szabadság prédájából gazdagodtak meg.

Vége mind ezek felett még az egyház is fellép theocraticus követeléseivel azt állítván, hogy szent feladása' erejénél, isteni czíménél fogva is, azon polgári társaságot, mellyet erőködése 's munkája által a' polgárisodásnak, műveltségnek 's igazságnak megnyert, joggal tulajdonának 's kormánya alá tartozónak tekinthetni.

Lám milly különös állásban vagyunk! Mi azt véltük tapasztalni, hogy az újabb polgárisodás elemei szüntelen surlódás, vegyülés, küzdés, alkudozás és szomszédság' állapotjában éltek egymás mellett, uralkodásra egyik sem juthatván, 's mindjárt első lépésre ellenkező nézetekkel találkozunk, mellyeknél fogva a' polgári társaság bölcsőjé-

ben, a' barbár Európa' századaiban az egyik vagy másik elem birta volna kizárólag a' kormányt. Ez fontos tünetemény nem annyira magában, hanem inkább mivel egyéb tényeket árul el, mellyek a' történetekben nevezetes szerepet játszanak. Ezen ellenkező igények megátalkodott harczában két fontos tény nyomaira akadunk. Az első a' politicalai jogosság elve, eszméje, melly az európai viszonyok' fejlődésében olly munkás részt vett; a' másik amaz időszaknak megkülönböztető, valóságos jelleme, mellyet e' czikkelyeinkben festeni kívánunk. E' két pontot kell mindenek előtt közelebb meghatároznunk 's kellő világba helyezniünk.

Mit igényelnek tulajdonkép ezen olly annyira különböző elvek és elemek, midőn mindegyik időre nézve első kíván lenni az európai társaság hajdani kormányában? Nem egyebet politicalai jogosságnál, legitimitásnál! A' jogosság végső alapja a' korosság; időbeni elsőségre hivatkoznak, mint a' jogosság forrására 's bizonyosságára. Ezen igényeket, ezen következtetést nem csak egy rendszerben, egy elemben találjuk, sőt mindegyiknek sajátja, Újabb időkben arra szoktattunk, hogy a' jogosság eszméjét 's igényeit csak a' monarchicus rendszerben keressük. Hibásan, mert azzal minden rendszerben találkozunk. Tapasztaltuk már, hogy polgárisodásunknak minden elemei magoknak akarták azt tulajdonítani. Tekintsünk mélyebben Európa' történeteibe 's látni fogjuk, hogy a' legellenkezőbb társulat formák 's kormányok e' jogossági jellem birtokában valának. Az olasz és schweizi aristocratiák és democratiák, a' picziny sanmarinói köztársaság nem különben, mint a' legroppantabb monarchiák jogosoknak, legitimusoknak mondották magokat 's azoknak tartattak; ezek is, amazok is intézményeik' kormányrendszerök historiai prioritására építették jogossági igényeiket.

Mi a' jogosság? mik annak elemei? mit jelent 's miképen foglalt helyet az európai állapotokban?

Minden hatalom kűtfejénél erőszakra akadunk; nem mintha csupán csak erőszak által alapítatott volna kivétel

nélkül mindegyik, sőt magát akármellyik is fenntarthatná ha eredetét más czímnak is nem köszönhetné; mert minden bizonnyal a' polgári társaságok az erkölcsök, szokások 's vélemények' egymás közti viszonyaik bizonyos társas körülmények szerint alakultak, de nem tagadhatni hogy minden hatalomnak bölcsőjét kisebb nagyobb mértékben erőszak fertőzteti meg, bár mi lett légyen annak természetete és alakja.

Már pedig ezt eredetétől senki el nem ismeri; minden akárminemű hatalom azt eltagadja, egyik sem akarja megvallani, hogy az erőszak' méhéből született. A' kormányok mintegy ösztönileg érzik, hogy erőszak jogot nem szül 's ezért van, hogy ha visszatekintvén a' régi idők zavaraiiba 's látván a' különböző rendszerek' és elvek' megátalkodott harcát, valamennyien azt kiáltják; „én korábbi voltam, már ez idők előtt léteztem, és pedig más ezímeknél fogva uralkodtam; a' polgári társaságot én kormányoztam a' zavar és küzdés e' korszaka előtt már, 's jogaimat amazok elperelték, elrabolták!“ Ezen tény magában is bizonyítja, hogy az erőszak nem alapja a' politicalai jogosságnak, hogy ez más forráshól ered, mert mit akarnak e' rendszerek az erőhatalom illy ünnepélyes eltagadásával? Magok fennen hirdetik, hogy más jogosságot akarnak alapul: az ész, az igazság jogosságát. Az anyagi erő és hatalom' eltagadása 's az erkölcsi alap követelése szülte a' politicalai jogosság elvét. Lássuk mi módon. Miután az erőszak megalapított valamelly kormányt, valamelly polgári társaságot, az idő halad 's ezen haladásánál fogva az erőszak' munkáját megjavítja; a' polgári társaság eredeti mocskáiból kitisztul, mert maga is az idővel halad 's mert emberekből áll. Az ember magában visel fogalmakat jogról, igazságról, rendről 's belső szükségét 's ösztönt azokat azon viszonyokban, melyekben él, valószínűsíteni, meghonosítani; erre törekszik szüntelen; 's ha ama' társas állapot, melyben él 's munkál egy ideig eltart, munkássága nem marad siker nélkül. Az ember ész és jogot olt be az őt környező világba.

Függetlenül ezen emberi munkásságtól, a' gondviselésnek elismerhetlen erkölcsi törvényénél fogva, melyhez hasonló az anyagi világot is kormányozza, arra hogy valamely társaság fennállhasson rend, ész és igazság bizonyos mértéke múlhatatlanul megkívántatik. Azon tényből, hogy egy polgári szerkezet fennáll hővetkeztethetni, hogy nem egészen fonák, oktalan 's igazságtalan. Ha pedig az kifejlődik erősbül, terjed, ha napról napra több embereket kebelébe fogad, jele hogy idő haladtával több ész, több igazság, több jogosság honosult meg abban; jele hogy a' tények 's viszonyok a' valódi legitimitás szabályaihoz simulnak.

Igy hat a' politikai jogosság' eszméje a' világba 's a' világból az emberek értelmébe; alapja 's kútfeje, bizonyos mértékben legalább, az erkölcsi jogosság, igazság, ész valóság; 's utóbb az idő, a' korosság mely hinnünk engedi, hogy a' külső tények az ész, a' valódi jogosság törvényei szerint átalakultak. Ama' korszakban, melyet most vizsgálunk, az erőszak 's hazugság lebegtek a' királyság, az aristocratia, a' democratia, az egyház bölcsői felett; látni fogjuk miként hátrálnak azok a' haladó idő előtt 's engednek helyt a' jognak 's valóságnak. Illy úton fejlődött ki az újabb polgárisodásban a' politikai jogosság' eszméje.

Midőn tehát több ízben ezen eszméből a' korlátlan hatalom 's zászlóját akarták faragni, azt fonákul fogták fel. Olly kevésbé illik korlátlan hatalom zászlójának, hogy inkább az igazság' és jog' nevében foglalt helyet haladott előre a' világban. Nem is kizáró tulajdona akármely személynek, akármely rendszernek, sőt a' szabadsággal szintűgy, mint a' hatalommal, az egyedi jogokkal szintűgy, mint a' kormányzási formákkal szövetkezni képes, 's mindenütt támad a' hol jog fejlődik. Találkozni fogunk vele a' legkülönbözőbb rendszerekben, a' hűbér-ségben, a' flandriai és német városi községekben, az olasz respublicákban szintűgy, mint a' monarchiában. Az újabb polgárisodás' elemeinek ezen jellemét jól szükség

értenünk mielőtt annak történeteibe ereszkednénk. — Az ellenkező igényeknek általam említett harczából világosan felütlő második tény, az úgy nevezett barbár korszaknak valódi jelleme. Az európai polgárisodásnak minden eleme azt igényli, hogy e' korszakban maga bírta Európát, tehát egyikök sem bírta. Ha egy különös forma uralkodó a' társaságban nem olly nehéz reá ismer-ni. A' tizedik században nem csalatkozhatunk hűbéri rendszer elsősege felett; a' tizenhetedikben lehetetlen el nem ismernünk, hogy a' monarchia uralkodik; ha a' flandriai és olasz respublicákat tekintjük, meg kell vallanunk, hogy bennök a' democratiai elemnél van a' főhatalom. Valahol egy elv kizárólag kormányozza a' társaságot, ott a' vélemények ez iránt nem különbözhetnek. Midőn tehát a' történetírók egymással meg nem tudnak egyezni, hogy melyik polgárisodási elemnek tulajdonítsák a' társaság eredeti kormányát, ez valamennyinek abban osztozását, egygyüttlétézését bizonyítja.

'S valóban ez jelleme a' barbár korszaknak; általános zagyvalék, e' legellenkezőbb elemek 's rendszerek chaosza. Ezen korszak' társas állapotot minden oldalról vizsgálván, könnyű volna kimutatni, hogy abban egyetlen általános vagy megállapított téngyre 's elvre nem akadáhatni. Csak két pontra szorítkozom: a' személyek' és a' politikai intézmények' állapotára. Ez eléggé festendi az egész polgári társaság' viszonyait.

Ez időszakban e' személyeknek négy classisát találjuk. 1-ször szabad embereket, kik felsőbbektől nem függvén teljes szabadsággal bírták vagyonukat 's üzték életüket, menten minden kötelezéstől akárki iránt; 2-szor azokat kik elsőbb mint bajtársak a' főnöktől, utóbb mint vasallusok hűbér úrtól (souverain) függvén, ennek töle nyert földek vagy egyéb adományokért bizonyos szolgálatra kötelezték magokat; 3-szor szabadosokat; 4-szer rabszolgákat.

De vajjon szorosak-e ezen osztályok' határai 's megmaradnak-e azok közt az egyedek? 'S állandók, sza-

hályosak-e az osztályoknak egymás iránti viszonyaik? legkevésbé sem. Látunk számosakat, kik szabad emberekből holmi adomány elfogadása által vasallusokká válnak; másokat, kik rabszolgákká süllyednek. Más részről sokan lerázzák hűbéri viszonyaik terheit, független 's szabad emberek sorába lépven vissza. Szüntelen mozgás 's átmenet egyik osztályból a' másikba; bizonytalanság 's változás az osztályok viszonyaiban. A' vagyonok hasonló állapotban vannak: tudjuk hogy volt allodialis vagy is egészen szabad birtok, 's voltak úgy nevezett beneficiumok, vagy is bizonyos szolgálati kötelezéssel járó javak; sokan iparkodtak a' birtok ez utóbbi osztályára nézve szoros és határozott rendszert kisértetni, állítván hogy a' javak elsőbb bizonyos számú évekre, később egész életre adattak 's utóbb örökösökké váltak. Hiú törekvés, mind ezen külön nemei a' birtoknak együtt, 's összeveissera zavarva léteztek; egy 's ugyan azon időszakban bizonyos évszámra, életre, 's örökre nyert beneficiumokat találhatni; egy 's ugyanazon birtok néhány év alatt mind ezen állapotokon meggy kereszttül. A' javak' birtoka semmivel sem állandóbb a' személyek' állapotánál. Mindenben tapasztalhatni a' bajos ámenetelt bujdosó életről, megtelepedésre 's állandó lakásra, tisztán személybeli viszonyokról, személy 's birtokbeli combinált viszonyokra.

Az intézményekben hasonló állhatatlanság, hasonló zavar. Háromféle rendszer szemben; királyság, aristocratia vagy is a' személyek és birtokok egymás feletti patronátusa, 's democratia vagy is a' szabad emberek tanácskozó 's határozó gyűlései. Ezen rendszerek közül egy sem uralkodó. A' szabad emberek gyűlései léteznek, de kiknek joguk volna azokban részt venni, nem jelennek meg. A' hűbéri törvényhatóság szintolly hanyag jogainak gyakorlatában. A' királyság melly legegyszerűbb rendszeren alapul 's legkönnyebben szerkezhető, szinte nem bir meghatározott jellemmel; vegyest választásból 's örökségből veszi eredetét: hol a' fiú követi apját; hol választás szemel ki egyet a' családból; hol tiszta a' választás 's

távol rokont vagy éppen idegent emel kiralyi polczra. Az álladalmakban hasonló mozgalom: ma állapítatnak, holnak szétbomlanak; ma egybeköttetnek, holnap felosztatnak; sem szoros határok, sem kormány sem nemzet; általános zavar elvekben, tényekben, fajokban, nyelvekben; ez képe Európa' barbár korszakának.

Milly határokat jelelhetünk ki e' tarka időszaknak? Eredete eléggé világos u. m. a' római birodalom romlása. De hol keressük, végét? Hogy a' kérdésre felelhessünk tudnunk kell okait a' társaság e' zavart állapotának.

Ennek két fő okát gyanítom: egyik anyagi külső, a' történetek folyásából, a' másik erkölcsi, belső, az ember szelleméből eredő.

Az anyagi okot a' népvándorlás folytatásában keresem. Nem kell hinnünk, hogy a' barbár népek rohanásai az ötödik században megszűntek; nem kell hinnünk, hogy a' népeknek nyugat felé nyomulása azonnal megállapodott mihelyt a' római birodalom megbukott 's romjain barbár álladalmak támadtak. E' mozgalom még sokáig tartott mit a' történetek bizonyítanak.

Lássuk az első fajbóli frank királyokat; ők szünet nélkül kénytelenek a' Rhénuson túl hadat viselni. Lássuk Chlotárt, Dagobertet 's hadjárásaikat Germániában, háborúikat a' Rhénus jobb partját elfoglalt szászok, thüringiák dánok ellen. S' miért e' szüntelen harc? Mivel ezen népek át akartak kelni a' folyamon 's elfoglalni osztály részöket a' római birodalom örökségéből. Honnan ugyan ez időben Gáliában megtelepedett frank berohanásai Itáliába, kivált a' keleti vagy is austrásiai frankok' részeséről? Helvétiaira ütnek, átkelnek az Alpeseiken és Itáliába nyomulnak; mi okból? Éjszak felől új népségek által előre tolatnak; hadjárásaik nem pusztán predavágyból erednek: a' szükség kényszeríti; telepeiken zavartatnak 's tovább keresnek jobb szerencsét. Új germán törzs lép a' világ színpadjára 's Italiában a' lombard birodalmat alapítja. Galliában a' frank uralkodó család változik a' carlovingiak' elfoglalják a' merovingiak helyét. újabb tör-

téneti buvárkodások kisütötték, hogy ezen dynastia-változás tulajdonképen új vándorlása volt a' galliai frankoknak, mely mozgalom által a' keleti frankok a' nyugatiakat lakhelyeikből kiszorították. A' változás végbement, a' második faj uralkodik, 's lám nagy Károly a' szászok ellen folytatja azon hadjárásokat, melyeket a' merovingiak a' thüringiak ellen viseltek volt; szüntelen harczot vi e' rhenusontúli néptörzsökkel. Ezeket mi tolja előre a' frankok ellen? Az obotriták, wiltzek, sorbok, chehek szóval az egész szláv faj, mely kelet felől a' germán fajra nehezkedik 's a' hatodik századtól kezdve a' kilenczedikig azt nyugat felé szorítja. Ekképen az éjszak keleti mozgalom nem csak meg nem szűnik, sőt alapoka legtöbb azonkori háborúknak.

De délszak felől hasonló természetű mozgalmat vesszünk észre: megjelennek a' musulman arabok; mig a' germán népfajok a' Rhénus és Ister partjain egymást tolják 's üzik, addig az arabok a' földközi tenger partjain kezdik hadjárásaikat 's hódításaikat. Az arabok rohanásait különös jellem bélyegzi. Bennök a' hódítás és térítés' jelleme egyesült. Rohanásaik célja tartományt elfoglalni 's hitet terjeszteni. Nagy különbség ezeknek 's a' germánok' mozgalmaik között. A' keresztény világban a' szellemi erőt, a' testi 's világi erőtől külön választva szemléljük. A' kiterjesztés' vágya nem ugyan azon embereket lelkesíti, kiket a' hódítás ingere hajt. A' germánok midőn keresztény vallásra tértek, szokásaik, érzéseik - 's hajlamaikból ki nem vetkőztek; 'e' világi érdek és szenvedelem rajtok tovább is uralkodtak; keresztényekké lévén nem éreztek egyszersmind hivatást missionáriusokká lenni. Az arabok ellenben hódítók is, misionáriusok is voltak; a' szó 's a' fegyver' hatalma ugyanazon egyedekben frigyesült. Ezen körülmény okozta később a' musulman polgárisodás' balfordulatát; a' vallási hatalomnak egységéből, az erkölcsi uraság és az anyagi hatalom elegyedéséből vette eredetét az e' polgárisodást bélyegző zsarnokság; ez, úgy hiszem, főoka ama' mozdulatlan,

merevült állapotnak, melybe mindenütt süllyedett. De ez első pillanatra még nem mutatkozott; sőt inkább az érintett körülmény adott az arab rohanásoknak bámulatos erőt. Segíttette erkölcsi eszmék és szenvedelmek által, azonnal olly fényben 's nagyságban tűntek fel, minővel a' germán hódítások soha sem dicsekedhettek.

Ez volt Európa' állapota az ötödik és kilencedik század között; délben a' muhammedánusok, éjszakon 's keleten a' germánok és slávok által szorítva 's szüntelen megtámadva, ezen kettős berohanások szükségképen örökiték a' belső állapotok zavarát. A' népfajok szüntelen kiűzettek, kitolattak lakhelyeikből, egyik a' másikra nehezült; semmi e' világon megállapodást nem nyerhetett; a' bujdosó élet minduntalan újra elkezdődött. Volt ugyan különbség e' tekintetben a' külön országok közt: Németországban a' zavar nagyobb volt mint egyebütt; ez volt a' mozgalom tüzhelye; francia nyugtalanabb volt Olaszországnál. De polgári társaság sehol sem volt képes megállapodni 's magát rendszerezni; a' barbárság mindenütt eltartott; ugyan azon okok behatásánál fogva, melyekből eredett.

Ime az anyagi ok, melyet a' külső történetekből meríthetni; lássuk már most a' nem kevésbé hatalmas, az emberek' belsejében keresendő erkölcsi okot.

Bármik legyenek a' külső történetek, az ember alkotja maga körül a' világot; a' világ' járását az abban élő ember erkölcsi és értelmi hajlama, érzelmei és eszméi kormányozzák, 's az embernek láthatatlan belső állapotától függ a' polgári társaságnak szembeötlő külső alakja.

Mi kívántatik arra, hogy az emberek valamennyire szabályos tartós társaságot alapíthassanak? Bizonyos számú eszmék a' társaság alakítására, 'szükségei 's viszonyai áttekintésére, elrendezésére. Megkívántatik továbbá hogy ezen eszmék közösek legyenek a' társaság legtöbb tagjaival, végre hogy csak akaratjára 's cselekvéseire hatást gyakoroljanak. Tagadhatatlan ha emberek nem bir-

nak eszmékkal, melyek túlterjednének saját szűk létükön, ha kinek kinek értelmi látköre csupán önmagát zárja magában, ha mindenki saját szenvedelmei viharának játéka, ha valamennyivel közös nézetek, érzelmek, vélemények nincsenek, melyek körül egybegyűlhessenek; tagadhatlan mondom, hogy illy módon állandó polgári társaság nem alakulhat; mert minden egyes magában hordja a' zavar és felhomlás magvát. Mindenütt hol az egyediség érzete korlátlanul uralkodik, hol az ember csak magát tekinti, hol eszméi saját magán túl nem terjednek; hol csak tulajdon szenvedelmeinek enged, ott társaság, csak valamennyire terjedelmesb 's állandóbb társaság, nem létezhetik. Pedig illyen volt a' kérdéses korszakban Európa hódítóinak erkölcsi állapotja. Az előbbeni cikkelyben említettem, hogy a' germánoknak köszönjük az egyedi szabadság' hatalmas érzetét. De teljes bárdolanságban és tudatlanságban ezen érzet nem egyéb a' legállatibb, legtársulhatlanabb önzésnél. Az ötödik 's kilenczedik századok közt a' germánok e' ponton álottak. Nem gondoltak csak saját érdekökkal, saját hajlamaikkal, saját akaratjokkal; hogyan simultak volna társulati viszonyokhoz? Megkísértették őket ezekbe béavatni, megkísérték ezt néha magok is. De minduntalan kiszöktek azokból ismét, hol gondatlanság, hol szenvedelem, hol értelmi hiány szülte merények által. Szüntelen alakuló félben látjuk a' társaságot, de szüntelen újra meg újra felbontva az emberek erőszaka, 's a' fennállására megkívántató erkölcsi kellékek hiánya miatt.

Ezekben látom a' barbár állapotnak két főokát. Csak ezekkel együtt szűnhetett meg is. Lássuk miképen törénhetett ez.

Európa törekedett ez állapotból kijutni. Az ember' ösztöne jobbra vágyni, ha mindjárt saját hibája súlyoszté is roszba. Bár milly durva, tudatlan és saját érdekének rabja legyen is ő, él benne egy érzet, 's megszólal néha egy belső szózat, melly arra inti, hogy más, nemesebb a' célja rendeltetése, határköre. A' maga szülte zavarnak közepette, a' rend' és haladás' kívánata szállja meg 's

gyötri őt. Ösztönöszve érzi magát az anyagi világot, a' társaságot és saját magát javítani; ezen dolgozik néha tudta 's elhatározott akarata nélkül. A' barbárok ohajtották a' polgárisodást mind a' mellett, hogy arra még alkalmatlanok voltak, de mihelyt annak törvényeit 's korlátait érezték, az gyűlöletessé vált előttük.

(Folytatása következik).